

Landsbyen Sabro

Det gamle kort fra 1700-tallet fortæller os, at Sabro i 1700-tallet var en ganske almindelig typisk dansk landsby, præget af gårde og med nogle få huse spredt mellem gårdene. Efter datidens gårdstørrelser var det ret store bøndergårde der prægede landsbyen.

I 1700-tallet ligget der elleve gårde i det gamle Sabro. De seks af gårdene har ligget som en halvmåne omkring kirken, de resterende fem har ligget langs bygaden, - den nuværende Vistoftvej. Tre på østsiden og to på vestsiden af gaden. Alle gårdene i Sabro har formentlig været fæstegårde under Ristrup, og alle er blevet frikøbt i løbet af 1800-tallet. Når der senere kun vises ni gårde skyldes det, at en gård beliggende på Ristrupvej mellem Ristrupvej 2 og Ristrupvej 20 blev nedlagt, eller måske flyttet. Den anden gård der heller ikke findes mere, lå på Sabro Toftevej og som blev flyttet ud på marken og opført hvor Sabro Hallens parkeringsplads ligger i dag. Udflytningen skete omkring 1880 - Gården på Toftevej hed Damgården, inspireret af dammen på modsatte side af vejen. Navnet flyttede med gården ud på marken.

Gårdene i Sabro havde alle moselodder nede i lilleådalene. De havde tilmed også krat og skovlodder mod syd. Skovlodderne mod syd lå fra Viborgvej og ned til Borum sogneskel ved Storkesig Bæk. Spredt mellem gårdene har der ligget en del småhuse, enkelte med et mindre jordtilliggende. Der er ikke tegn der viser, at der har ligget tvillinggårde inde i Sabro by. Begrebet tvillinggård er, når to firlængede gårde er bygget sammen og hvor stuehusene, som regel, lå i forlængelse af hinanden. Man deltes om den midterste udlænge. I Kvottrup finder man stadigvæk et synligt eksempel på en tvillinggård, tilmed et godt eksempel.

Typisk for datidens landsbyer var, at gårdene lå samlet i byen, Sabro var ikke nogen undtagelse. Bydelen Sabro har stort set ikke ændret form gennem tiderne. Såvel som mange andre landsbyer, havde bydelen ikke nogen reguleret bygade, arealerne imellem gårdene var fællesjorder. Det var derfor helt almindeligt, at fjerkræ og til dels også andre husdyr, gik løse rundt på fællesarealerne. Det har ganske givet også har været tilfældet i Sabro.

Disse løsgående husdyr skabte til tider problemer af forskellig art i byen. Et af problemerne var, at dyrene til tider også ville besøge kirkegården. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, hvad et sådan besøg har efterladt sig på kirkegården.

Når de fleste danske kirkegårde, ny som gamle, er omkranset af kampestensdiger, så er det et levn fra gamle dage. Kampestensdigerne blev i sin tid bygget op, netop som et værn mod uindbudte. At de samme diger i dag er blevet et kulturelt symbol, er egentlig en interessant forekomst. Der er ikke mange kirkegårde i Danmark der ikke er omkranset af et stendige, symbolikken lever.

Udskiftningstiden 1758 til 1810 Berørte absolut også Sabro. Begrebet udskiftning er betegnelsen for ophævelse af jord og dyrkningsfællesskaberne. Et dyrkningsfællesskab kunne foregå mellem to og flere landsbyer. Det kunne også være et dyrkningsfællesskab mellem to og flere jordbrugere. Det mest almindelige dyrkningsfællesskab i mindre landsbyer var, at gårdene havde mange små jordlodder i fællesskabet, alle skulle have del i både de gode og de mindre gode jorder. Udskiftningen fik den betydning, at det herefter blev nemmere at værdisætte jordtilliggendet til de enkelte gårde. Det var absolut med henblik på mere præcist at kunne påligne den enkelte fæstebonde skatter til staten, og landgilde/jordafgifter til herremanden. Vi må igen huske på, at bønderne kun var lånere af jord og bygninger hos herremanden og heraf skulle de betale skatter og afgifter.

Landgildeydelsen til herremanden kunne bestå af mange ting, alt var næsten betalbar. Det kunne være rede penge, men oftest blev der betalt i form af naturalier. Det kunne være korn, det kunne være smør, det kunne også være svin, høns, gæs og får indgik også som betalingsmiddel. I de allerfleste landgilde indgik også "hoveriarbejde", som uvilkårligt nemt kunne fremstå som tvangsarbejde. Når herremanden havde brug for manuel arbejdskraft på sin gård, så sendte han bud efter fæstebønderne / hovbønderne.

Det var nok ridefogeden der var den mest effektive til at kalde bønderne af huse. En anden ydelse kunne også være opstaldning og fedning af herremandens kvæg, et sådant kvæg kaldte man for "staldøksne".

På et tidspunkt blev alt jord i Danmark opdelt i kategorier, baseret på dyrkningsegnede jorder. Jorderne blev benævnt, indmarken, udmarken

og overdrevsjordene. En inddeling der også har været almindelig for Sabro. Indmarkerne, eller rettere de bynære dyrkningsegnede jorder, var de der lå nærmest gårdene, og var naturligvis de nemmeste jorder at dyrke.

I tiden inden udskiftningen agede man for det meste med stude. Med studeforspand for en tohjulet kærre, kunne det tage lang tid at komme ud på de yderste fjerntliggende marker. Som sådan blev markerne sandsynligvis også dyrket. Længst ude havde man så overdrevsjordene. Når man nævner afstande for bønderne i Sabro, var der virkelig langt til udmarken og overdrevsjordene, med et spand stude. Jorderne til Sabro-gårdene strakte sig, i visse tilfældet, helt ud til Sabro kro, som ikke var nogen kro på den tid. Videre strakte jorderne sig rundt med Lilleåen i vest til møllehusene ved Stillingvej i nord. De sydligt liggende gårde i Sabro strakte sig til og med Sabro korsvej.

Overdrevsjorderne blev dog kun udnyttet om sommeren, hvor nogle få kreaturer kunne leve af det selvsået græs og anden grøn vækst.

De nederste arealer ved Lilleåen var mosearealer, hvor hver gård havde sin moselod og hvor man skar tørveklyvere, eller æltede tørvedynd til brændsel.

Sabro som en typisk dansk landsby, har også været omfattet af begrebet udskiftning i 1700-tallet. Begrebet udskiftning blev opfundet og bragt i anvendelse ved en kongelig forordning af 1758. Det skulle senere vise sig, at denne landboreform som Danmark oplevede i 1700-tallet, blev den største landboreform, som Danmark nogensinde har oplevet. Dansk landbrug var på den tid absolut landets hovederhverv, mere end 80 % af Danmarks befolkning var beskæftiget ved landbruget, netop derfor den store betydning med landboreformen. Dansk landbrug blev på få årtier, ændret så radikalt og effektivt, at det stort set er den samme jordbrugs-driftsform der finder sted i dag. Vel, studene har for længst passeret slagtebænken. Trækkraften for vogn og maskiner i form af rigtige hestekræfter, er gået samme vej. De upersonlige jernheste har taget over.

Udskiftningen startede i årene efter 1758 og var helt tilendebragt senest 1810. - Det vides ikke præcist, hvor denne såkaldte udskiftningside kom fra, men et kvalificeret gæt kunne være, at det kom fra forudseende herremænd med mange fæstegårde. Det kunne også være at ideen kom fra statsmagten, det kan endog

være, at de to skatteopkrævere har talt sammen for at lægge en fælles strategi.

Begge parter, herremanden såvel som staten, skulle leve af at inddrage skatter fra landets jordbrugere/fæstebønder. Det var derfor af stor betydning for staten at kende de enkelte bønders jordtilliggende og hartkorn, for derved at kunne opkræve skatter i forhold hertil. Det var af lige så stor betydning for herremanden helt præcist at kende fæstebøndernes jordtilliggende og ikke mindst jordboniteten.

Der er naturligvis sket store forandringer ved dansk landbrug siden udskiftningen i 1700-tallet. Men tiden taget i betragtning havde landboreformen dengang større betydning for landbruget og det danske samfund, end tiden efter 2. verdenskrig med mekanisering rationalisering og hvad deraf fulgte.

Udskiftningsmønstre:

Ved udskiftningen brugte man nogle udskiftningsmønstre af forskellig art. Der hvor gårdene lå samlet i en landsby, var det mest almindelige udskiftningsmønster den såkaldte ”stjerneudskiftning.”

De elleve gårde der var i Sabro på udskiftningstidspunktet, blev udskiftet efter stjerneudskiftningsmønstret. Det startede med et smalt jordtilliggende inde ved den enkelte gård i byen, herefter fordeltes jordtilliggendet videre i en vifteform til det yderste skel ude på overdrevet. Ved nogle landsbyer skete der det i forbindelse med udskiftningen, at gårdene blev delt og den fradelte gård blev udflyttet ud på marken.

Det skete ved man byggede en helt ny gård på udmarken eller på overdrevsjorderne. Jorderne til disse udflyttergårde var i mange tilfælde ude af dyrkningskultur, derfor var disse jorde naturligvis behæftet med store opdyrkningsudgifter. Det erkendte man også fra statens side. I sådanne tilfælde ydede staten derfor et såkaldt ”opdyrkningstilskud” til disse Udgårde. Der er også flere gårde i Sabro, der er blevet udstykket i forbindelse med udskiftningen. Eks. Klostergården tidligere Vistoftvej 57. blev i 1803 delt i forbindelse med udskiftningen.

Udgården som blev nybygget, blev bygget der hvor Sabro Lokalcenter ligger i dag. Udflyttergården fik et jordtilliggende på ca. 30 tdr. land, beliggende på vestsiden af Stillingvej

Hartkorn

Man havde nu efter udskiftningen fået markeret og skelsat, hvad der tilhørte de enkelte gårde. Jordværdien blev målt og fastsat i begrebet "Hartkorn". Hartkorn betyder hårdt korn og hårdt korn er rug og byg. Det var ud fra hvor mange tønder hartkorn, den enkelte gård var takseret til, at der skulle svares skatter til staten og landgilde til herremanden. Man havde fået indarbejdet en såkaldt takstskala, som gik fra 1 til 6. Takst 1 var den rigtig gode jord, og takst 6 var den dårligste jord. Taksterne var en vurdering af jordenes kvalitet, eller med den rette benævnelse jordenes bonitet / dyrkningsegne jorder.

Eksempler på hartkornsfastsættelse: Til den rigtig gode jord medgik der kun 2 tdr. land agerjord til en tønde hartkorn. Til den dårligste agerjord, takseret til takst 6 kunne der i visse tilfælde medgå op til 16 tdr. land agerjord for at give en tønde hartkorn. Eng og græsningens arealer blev vurderet i læs hø, her skulle der mellem ti og seksten læs hø til for at give en tønde hartkorn.

Skovene skulle også værdi sættes, værdien blev ikke målt i gavntræ eller brænde, det blev værdisat i afkast af "olden" (bog og agern). Beregningen foregik således, at man lukkede 24 svin ud i et forud opmålt afgrænset skovareal. Det skovareal, målt i tdr. land, der medgik til at de 24 svin kunne leve der i tre efterårsmåneder og blive fede nok til slagtning til jul, dette areal blev takseret til en tønde hartkorn. Bønderne kunne for øvrigt også leje sig til en oldenplads af skov-ejeren, mod at betale oldenafgift. Olden var et rigtig godt og nærende foder for svin. Både bog og agern er en nøddefrugt og er en naturlig føde for skovens dyr den dag i dag. Der fandtes dengang, som nu, naturligvis andet i skovbunden der kunne indgå som foder for svinene. Svinene blev benævnt "oldensvin."

safa.lokhist